

*Шерешкова І. І. ад'юнкт кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
<https://orcid.org/0000-0002-8358-9871>*

ПОНЯТТЯ “ПСИХОЛОГІЧНИЙ САМОЗАХИСТ” В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНО-НАУКОВОЇ УНІВЕРСАЛІЇ “ЗАХИСТ”

У статті здійснено теоретичний аналіз стану проблем психологічного захисту та самозахисту. Розглянуто різні підходи вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо визначення категорій захист, психологічний захист та самозахист, які склалися в ході історичного розвитку та осмислення цих явищ. Здійснена спроба виведення оптимальної моделі визначення психологічного самозахисту в системі універсалії психологічний захист.

Ключові слова: психологічна захищеність; психологічний захист; психологічний самозахист; особистість; поняття; універсалія.

Вступ. Здійснений аналіз основних підходів до окреслення понять “захист”, “психологічний захист” та “психологічний самозахист” вітчизняними і зарубіжними науковцями показав, що ці поняття достатньо не розмежовані, мають широкий міждисциплінарний характер та розглядаються в оптиці загально-наукової універсалії “захист” [1] у фізичній, психологічній, правовій, політичній, економічній та духовних сферах життя людей.

Теоретичний оглядовий аналіз наукових досліджень показав, що поняття “психологічний захист” не знаходить свого повноцінного відображення в системі загально-наукової універсалії “захист”, поняття “психологічний самозахист” нині тільки розвивається, постійно актуалізується, але ще не конкретизоване належно. На сьогодні, поняття “психологічний захист” потребує досягнення відповідності зі змістом універсалії “захист” та через недостатню окресленість, бракує прийнятної концепції категорії “психологічний самозахист” та його відмінностей порівняно з поняттям “психологічний захист”.

Теоретичне підґрунтя. Вчення про психологічний захист розпочинається у класичному психоаналізі ХХ ст. Тому теоретичні погляди сучасних дослідників спираються на ідеї Фрейда З. і Фрейд А. Представники цього напрямку розглядали

психологічний захист як засіб вирішення конфлікту між свідомістю і несвідомим.

В подальшому, великий внесок у вивченні психологічного захисту вніс Плутчик Р. Встановлюючи відносини між психологічним захистом і особистістю, автор стверджує, що захисні механізми характеризуються емоціями, які лежать в їх основі [16].

Психоеволюційна теорія емоцій Плутчика Р. й структурна теорія особистості Келлермана Г. пропонують специфічну мережу взаємоз'язків між різними рівнями особистості: рівнем емоцій, захистом та диспозицією (спадкоємні схильності до психічних захворювань). У теорії Келлермана перетинаються психоаналітичні й соціобіологічні концепції, які відображені у наступних положеннях про взаємоз'язок захисних механізмів та емоцій. Певні механізми захисту призначені для регуляції певних емоцій. Існують вісім основних механізмів захисту, які взаємодіють із вісьма основними емоціями. Вісім основних механізмів захисту проявляють якості полярності та схожості. Існують механізми захисту іншого типу, які беруть участь головним чином у формуванні рис характеру (так звані ідентифікаційні захисти). Основні діагностичні типи утворені характерними для них стилями захисту, особистість може користуватися будь-якою комбінацією механізмів захисту, всі захисти у своїй основі

Питання психології

мають механізм пригнічення, який спочатку виник для того, щоб перемогти почуття страху [12].

Методику Life Style Index (LSI), описану в 1979 р. на основі психоеволюційної теорії Плутчика Р. [8, 15] та структурної теорії особистості Келлермана Г. [8, 14, 15] визнають найбільш вдалим діагностичним засобом, що дозволяє діагностувати всю систему механізмів психологічного захисту особистості, виявити як провідні, основні механізми, так і оцінити ступінь напруженості кожного.

Аналіз наукових джерел свідчить, що в сучасній психологічній науці проблема досліджень психічних процесів, пов'язаних з психологічним захистом та самозахистом приділяла увагу наступні вчені: Фройд З., Юнг К., Андрусенко В., Берн Е., Вілюнас В., Каструбін Е., Леонтєва О., Кирпенко Т., Зеленська В., Грачов Г. та інші.

Диференціювання термінологічного навантаження психологічного захисту здійснила Скиба Н., яка відзначає, що аналізуючи феномен психологічного захисту, можна зіткнутися з цілою понятійною системою, в яку входять поняття “психічний захист” як системна властивість психіки (Бассін Ф., Виставкіна Т., Нікольська І. та ін.), “психологічний захист” як властивість особистості (Карвасарський Б., Ташликов В., Доценко О. та ін.), “механізми психологічного захисту” або “захисні механізми” як конкретні засоби і способи реалізації психологічного захисту (Романова О., Гребенніков Г. та ін.), “захисний процес” або “захисна діяльність” як процес використання механізмів захисту (Налчаджян А.), “захисні прояви” або “захисні дії” як зовнішні поведінкові характеристики захисного процесу (Власова О., Грановська Р.), “захисна стратегія” або “захисна тактика”, “стиль захисту” як індивідуальна, закріплена в онтогенезі, стійка система захисних дій (Кіршбаум, Соколова О.), недовіра до світу як “захисна тактика”, як стійка сукупність захисних дій у результаті розузгодження параметрів довіри людини до себе і до світу (Фройд З., Фройд А., Скрипкіна Т. та ін.) [9].

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань були використані теоретичні методи дослідження: аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, синтез, порівняння, узагальнення.

Результати і обговорення. Таємний примус особистості як спосіб управління використовується на всіх рівнях соціальної взаємодії людей - від міжособистісного спілкування, до масової комунікації і притаманне різним культурам і історичним умовам [3].

У відповідь на такі гострі дискомфортні втручання у власний внутрішній світ особистість мимоволі або й свідомо активно застосовує різноманітні психологічні захисні механізми, що дозволяють їй відгородитися від агресивних, виснажливих впливів. Усі ці тривожні психоемоційні ситуації, враховуючи підвищену сензитивність особистості до загроз і викликів нашого часу досить закономірним є часте апелювання людей до інтенсивного психологічного захисту (самозахисту, психозахисту) [11].

У просторі наукового апарату національної психології використовується поняття психологічного захисту, яке представляє собою систему регуляторних механізмів, яку особистість використовує для усунення психологічного дискомфорту, зведення до мінімуму негативних переживань, пов'язаних із зовнішніми або внутрішніми конфліктами, і збереження образу “Я” на бажаному чи можливому рівні за даних умов. До ситуацій, які вимагають психологічного захисту відносяться такі, що створюють уявну чи реальну загрозу цілісності особистості, її ідентичності і самооцінці [10].

Звернувшись до психологічного словника Немова Р., захист - 1. будь-яка дія, яку здійснює людина для того, щоб захистити себе від реальної, потенційної чи уявної небезпеки; 2. сукупність реакцій, які людина засвоїла і свідомо застосовує для того, щоб зберегти в безпеці свій внутрішній світ; 3. дії, що оберігають людину від неприємних для неї переживань (тривоги, конфлікту, докорів сумління і т.і.) [7].

Питання психології

Загальнофілософське поняття захист – це дія за значенням захищати, захистити, захищатися, захиститися; захистити тотожне захищати, а захиститися – захищатися; захищати – 1. обороняти, охороняти когось, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т.ін. дій; 2. пильно стежити за недоторканістю чого-небудь і багато робити для цього; 3. прилюдно обстоювати, боронити твердження, судження тощо [1].

В сучасній українській мові універсалія “захист” інтегрує поняття захисту як дії, засобу, системи, норми, методу, сукупності заходів та об’єднує як внутрішні, так і зовнішні аспекти захисту. Водночас поняття “психологічний захист” оперує лише контекстом психологічного захисту як системи, дії, реакції та позначає лише внутрішню відповідь суб’єкта, що, на наш погляд, відповідає поняттю “психологічний самозахист”, яке у вітчизняній психології окремо не окреслене.

Американський психологічний словник оперує поняттям “самозахист” (self protection) – будь-яка стратегічна поведінка, покликана уникнути втрати самоповаги, самооцінки або поваги оточуючих [13].

Це показує, що у міжнародних колах психологів вже давно сформоване поняття “психологічний самозахист” як окремий термін.

Як бачимо, 1) існує певний дисбаланс в семантиці понять “захист” та “психологічний захист”, що потребує уточнення та конкретизації для досягнення відповідності поняття “психологічний захист” із змістом універсалії “захист”; 2) категорія “психологічний захист” включає лише внутрішню реакцію на будь-яку небезпеку (що є, по суті, психологічним самозахистом) і не окреслює зовнішньої складової захисту; 3) на сьогоднішній день, поняття “психологічний самозахист” не визначене достатньо як самостійний термін.

Традиційно певний аспект захищеності психіки людини розглядався в рамках уявлень, джерелом яких є психоаналітичний підхід в психології особистості. З урахуванням цих уявлень психологічна

захищеність зазвичай розглядається в контексті взаємозв’язку з психологічним захистом людини і механізмами, що її забезпечують. У цьому контексті під психологічною захищеністю розуміється відносно стійке позитивне емоційне переживання і усвідомлення індивідом можливості задоволення своїх основних потреб і забезпеченості власних прав у будь-якій ситуації, при виникненні обставин, які можуть блокувати або ускладнювати їх реалізацію.

В якості основного механізму забезпечення психологічної захищеності виступає психологічний захист – спеціальна регулятивна система стабілізації особистості, спрямована на усунення або зведення до мінімуму почуття тривоги, пов’язаного з усвідомленням конфлікту. Відповідно до такого підходу, в якості основної її функції розглядається оборона сфери свідомості від негативних, травмуючих особистість переживань [3].

Термін “психологічний захист” давно вже вийшов за межі первісного розуміння, поняття психологічний захист як внутрішньоособистісне явище трансформувалося в феномен міжособистісної і міжгрупової взаємодії, а також виділилися певні напрямки в розгляді психологічного захисту в залежності:

від предмета захисту (що захищається – внутрішньоособистісні мішені впливу, індивідуальний або сукупний соціальний суб’єкт);

від характеру загрозливих факторів (від чого захищається - від фрустраційних факторів, міжособистісних маніпуляцій, інформаційно-психологічного впливу мас-медіа тощо);

від суб’єкта захисту (хто захищає - внутрішньоособистісні структури, такі, наприклад, як самооцінка, Я-концепція, самосвідомість; особистість, соціальна спільність).

Особистісна безпека є відчуття неушкодженості власного “Я”. Зовнішні загрози пов’язані з внутрішньою системою захисту, тому все, що знаходиться у перцептивному полі суб’єкта, піддається

Питання психології

обробці з точки зору надходження інформації до свідомості. Будь-які ситуації можуть бути інтерпретовані як загрозливі в залежності від внутрішньої суб'єктивної оцінки індивіда, що базувалася на його досвіді. Загроза безпеці особистості неминуче створює вогнище напруженості, енергія якої витрачається на протидію цій загрозі. Механізми психологічного самозахисту – це механізми особистісної стійкості, що дозволяють зберігати динамічну рівновагу стану, суб'єктивне благополуччя [6].

Враховуючи, що поняття психологічного захисту досить широко поширилося і вийшло за межі його початкового значення як внутрішньоособистісний захист, можна говорити про його значення в загальному і частковому розумінні.

Тому при розгляді соціального і соціально-групового рівня було б доцільно використовувати термін “соціально-психологічний захист особистості”.

При розгляді ж індивідуально-особистісного рівня можна використовувати терміни “психологічний захист особистості” або “психологічний самозахист”, враховуючи при цьому, що вона включає як складові компоненти міжособистісні і внутрішньоособистісні психологічні захисти [2].

В процесі онтогенезу у кожної людини формується індивідуальний унікальний стиль адаптивної або захисної поведінки (стиль самозахисту), що допомагає людині уникати психологічних тисків в повсякденному житті.

Різні науковці, виділяють і досліджують різноманітні фактори, зосереджуючи свою увагу або на індивідуальних чинниках, або на чинниках середовища, що визначають розвиток і становлення психологічного самозахисту. Феномен психологічного самозахисту особистості має складну структуру та відображає суб'єктивну картину світу. Він регулюється сенсорно-перцептивними особливостями, процесами уваги, емоційно-вольовим регулюванням, стереотипами мислення, свідомими та несвідомими механізмами захисту [5].

Внутрішні загрози залежать від особистісних характеристик індивіда. Від

яких залежить механізм сприйняття та аналізу інформації.

Існують три основні підходи формування психологічної безпеки: 1) соціальний (на рівні суспільства в цілому); 2) соціально-груповий (в межах різних соціальних груп та форм соціальної організації); 3) індивідуально-особистісний.

За основу формування психологічної безпеки висувають розвиток психологічного самозахисту людини. Оскільки, при відсутності ефективного психологічного самозахисту створюється підґрунтя для підсилення залежності людини від інших суб'єктів системи психологічного захисту особистості на соціальному та соціально-груповому рівні

Як приклад підходу до формування психологічного самозахисту є розроблені та експериментально доведені у дослідженнях Грачова Г.В. алгоритми інформаційної взаємодії і поведінки людини, до складу яких входять наступні компоненти, які мають внутрішню логіку та структуру: 1) загальна установка; 2) орієнтування в ситуації; 3) визначення потенціалу взаємодії; 4) виявлення загроз інформаційно-психологічної безпеки особистості; 5) організація захисного компоненту [2].

Аналізуючи наведений вище алгоритм інформаційної взаємодії і поведінки людини, ми встановили, що четвертий компонент: виявлення загроз інформаційно-психологічної безпеки особистості, підтверджує, що психологічний захист проявляється як у зовнішній, так і внутрішній сфері. А психологічний самозахист є компонентом внутрішньої сфери психологічного захисту.

Головна мета психологічного самозахисту – це створення динамічної рівноваги між особистістю та соціальним середовищем, важливий механізм формування емоційно-особистісного благополуччя. Адже в процесі пристосування до світу, особистість сама впливає на оточення та формує ставлення до соціуму [4].

Висновки:

Таким чином, психологічний самозахист виступає компонентом психологічного захисту і спрямований на кінцеву мету –

Питання психології

внутрішню адаптацію особистості в ситуації психологічного дискомфорту.

Виявлені відмінності та протиріччя у досліджуваних поняттях “психологічний самозахист”, категорії “психологічний захист” та універсалії “захист” спонукають до уточнення поняття психологічного захисту, яке повинно включати не лише внутрішню, а й зовнішню реакцію на будь-яку небезпеку, а модель категорії “психологічний самозахист” повинен включати в себе у якості ключових компонентів аспекти: 1) дії [1, 7]; 2) системи [1, 10]; 3) засобу [1]; 4) норми [1]; 5) сукупності заходів [1].

Узагальнюючи різні погляди на проблеми захисту, психологічного захисту та самозахисту в контексті визначення їх

атрибутивів, сутності та структури, висновуємо, що поняття “психологічний захист” потребує уточнення та конкретизації для досягнення відповідності із змістом універсалії “захист” та включення у свій зміст не лише внутрішніх, а й зовнішніх аспектів. Таким чином, запропонована нами модель категорії “психологічний самозахист” набуває належних родо-видових ознак відповідно до універсалії “захист” та розвиває логіку ієрархічної структури підпорядкування поняття “психологічного самозахисту” до категорії “психологічний захист”.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні психологічної природи, змісту та структури психологічного самозахисту.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/Уклад. і голов.ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: теория и технология психологической защиты / Г.В. – М. : Институт психологии РАН, 2000. – С.27-29.
3. Грачев Г.В./Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты/М.: Изд-во РАГС, 1998 - 125 с.
4. Кирпенко Т. М. Механізми психологічного самозахисту підлітків : монографія / Т. М. Кирпенко, Ю. О. Бохонкова. – Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – 176 с.
5. Кирпенко Т.М. Взаємозв'язок особистісних якостей та стратегій психологічного самозахисту у підлітків // Проблеми загальної та педагогічної психології, т. XIV, ч.6.
6. Куфтяк Е. В. Факторы становления совладающего поведения в детском и подростковом возрасте // Психологические исследования. – 2012. – № 2(22). – С. 4.
7. Психологический словарь / Р.С. Немов. — М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. — 560 с. : ил.
8. Романова Е. С., Гребенников Л. Р. Механизмы психологической защиты: генезис. Функционирование. Диагностика / Романова Е. С., Гребенников Л. Р. – Мытищи: Изд-во «Талант», 1990 г. – 144 с.
9. Скиба Н.В. Психологическая защита как средство личностного развития подростков: Автореф. дис. канд. психол. наук. - Курск, 2006.
10. Степанов О.М. (2006). Психологічна енциклопедія. Київ: Академвидав.
11. Фінів О.Я. Теоретико-емпіричне вивчення функціональної семантики самозахисту/психозахисту особистості. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. - 2015. - Вип. 1(2). - С. 45-50.
12. Шебанова В. І. Проблематика механізмів психологічного захисту//серія 12. Психологічні науки. випуск 37(61), м. Херсон, 2012 р.
13. APA dictionary of psychology by Gary, R. VandenBos. (2008). First edition.
14. Plutchik R. A general psychoevolutionary theory of emotions / In R.Plutchik, H. Keliernan (Eds.) // Emotion: Theory, research, and experience. – Vol. 1. – N.Y.: Academic Press, 1980. – P. 3–33.;
15. Plutchik R. Emotions: A general psychoevoluilonary theory / In Scherer K. R., Ekman P. (Eds.) // Approaches to emotion. Hillsdale. – NJ: Erlbaum. – 1984. — P. 197–219.
16. Plutchik R., Kellerman H., Conte H. R. A structural theory of ego defenses and emotions // Izard C. Emotions in personality and psychopa-thology. – New York : Plenum Press, 1979. – P. 229–257.

References

1. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (2005) [with additions / Uklad. and editor in chief. V.T.Busel.] - K. ; Irpin: VTF "Perun", - 1728 p. (in Ukrainian).
2. Grachev G.V. (2000) Information and psychological security of the person: theory and technology of psychological protection [G.V. - Moscow: Institute of Psychology, Russian Academy of Sciences] - p.27-29. (in Russian).
3. Grachev G.V. (1998) Information and psychological security of the individual: the state and possibilities of psychological protection [M. : Publishing house of the Russian Civil Registry Office]- 125 p. (in Russian).
4. Kirpenko T.M. (2017) Mekhanizmy psikhologichnoho samozahistu pidlitkiv [monografiia / TM Kirpenko, Yu. O. Bokhonkova.] - Severodonetsk: published by SNU. V. Dalya, - 176 p. (in Ukrainian).
5. Kirpenko T.M. (2018) Relationship between personal qualities and strategies of psychological self-defense in adolescents [Problems of general and pedagogical psychology, vol. XIV, part 6]. (in Ukrainian).
6. Kuftyak E.V. (2012) Factors of formation of coping behavior in childhood and adolescence [Psychological research. - № 2 (22)] - p. 4. (in Russian).
7. Psychological dictionary (2007) [RS Like. - M. : VLADOS Center]- 560 p. (in Russian).
8. Romanova E.S., Grebennikov L.R. (1990) Mechanisms of psychological protection: genesis, functioning, diagnosis [Romanova ES, Grebennikov LR - Mytishchi: Publishing House "Talent"] - 144 p. (in Russian).
9. Skiba N.V. (2006) Psychological protection as a means of personal development of adolescents [Abstract. dis. cand. psychol. science] – Kursk. (in Russian).
10. Stepanov O.M. (2006). [Psychological encyclopedia. Kyiv: Akademvydav]. (in Ukrainian).
11. Finiv O.Ya. (2015) Theoretical and empirical study of functional semantics of self-defense / psycho-defense of personality. [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences] - Vip. 1 (2). - P. 45-50. (in Ukrainian).
12. Shebanova V.I. (2012) Problems of mechanisms of psychological protection [series 12. Psychological sciences. issue 37 (61)] Kherson. (in Ukrainian).
14. Plutchik R. (1980) A general psychoevolutionary theory of emotions [In R.Plutchik, H. Keliernan (Eds.) // Emotion: Theory, research, and experience. – Vol. 1. – N.Y.: Academic Press] – P. 3–33. (in English).
15. Plutchik R. (1984) Emotions: A general psychoevoluilionary theory [In Scherer K. R., Ekman P. (Eds.) // Approaches to emotion. Hillsdale. – NJ: Erlbaum] – P. 197–219. (in English).
16. Plutchik R., Kellerman H., Conte H. (1979) A structural theory of ego defenses and emotions [Izard C. Emotions in personality and psychopa-thology. – New York : Plenum Press] – P. 229–257. (in English).

Резюме

Шерешкова І. І. ад'юнкт кафедри морально-психологічного забезпечення гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

ПОНЯТИЕ "ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ САМОЗАЩИТА" В СИСТЕМЕ ОБЩЕНАУЧНОЙ УНИВЕРСАЛИИ "ЗАЩИТА"

В статье осуществлен теоретический анализ проблем психологической защиты и самозащиты. Рассмотрены различные подходы отечественных и зарубежных исследователей по определению категорий психологической защиты и самозащиты, которые сложились в ходе исторического развития и осмысления этих явлений. Осуществлена попытка вывода оптимальной модели определения психологической самозащиты в системе универсалии "психологическая защита".

Ключевые слова: *психологическая защищенность, психологическая защита, психологическая самозащита, личность, понятие, универсалия.*

Summary

Shereshkova I. I. Adjunct of the Humanitarian Institute of the National University of Defense of Ukraine named Ivan Chernyakhovskiy

THE CONCEPT OF "PSYCHOLOGICAL SELF-DEFENSE" IN THE SYSTEM OF GENERAL SCIENTIFIC UNIVERSAL "PROTECTION"

Introduction. *The analysis of the main approaches to the delineation of the concepts of "protection", "psychological protection" and "psychological self-defense" by domestic and foreign scientists showed that these*

concepts are not sufficiently differentiated, have a broad interdisciplinary nature and are considered in the optics of general science "protection" in the physical, psychological, legal, political, economic and spiritual spheres of human life.

Theoretical review analysis of scientific research has shown that the concept of "psychological protection" is not fully reflected in the system of general scientific universal "protection", the concept of "psychological self-defense" is now only evolving, constantly updated, but not yet properly specified. Today, the concept of "psychological protection" needs to be consistent with the content of the universal "protection" and due to lack of definition, lacks an acceptable concept of the category "psychological self-defense" and its differences compared to the concept of "psychological protection".

Purpose. *The purpose of the article is to actualize the problem of positioning the concept of "psychological self-defense" in the system of the category "psychological protection" and the universal "protection".*

Methods. *Review and analytical study of literature.*

Originality. *The scientific apparatus of national psychology uses the concept of psychological protection, which is a system of regulatory mechanisms that a person uses to eliminate psychological discomfort, minimize negative experiences associated with external or internal conflicts, and preserve the image of "I" on the desired or possible level under these conditions. Situations that require psychological protection include those that pose an imaginary or real threat to the integrity of the individual, his identity and self-esteem.*

In the modern Ukrainian language, the universal "protection" integrates the concept of protection as an action, means, system, norm, method, set of measures and combines both internal and external aspects of protection. At the same time, the concept of "psychological protection" operates only in the context of psychological protection as a system, action, reaction and refers only to the internal response of the subject, which, in our opinion, corresponds to the concept of "psychological self-defense".

As we can see, 1) there is a certain imbalance in the semantics of the concepts of "protection" and "psychological protection", which needs to be clarified and concretized to achieve compliance of the concept of "psychological protection" with the meaning of the universal "protection"; 2) the category "psychological protection" includes only the internal reaction to any danger (which is, in fact, psychological self-defense) and does not outline the external component of protection; 3) to date, the concept of "psychological self-defense" is not sufficiently defined as an independent term.

Analyzing the algorithm of information interaction and human behavior, we found that the fourth component: the detection of threats to information and psychological security of the individual, confirms that psychological protection is manifested in both external and internal spheres. And psychological self-defense is a component of the internal sphere of psychological protection.

Conclusion. *Thus, psychological self-defense is a component of psychological protection and is aimed at the ultimate goal - the internal adaptation of the individual in a situation of psychological discomfort.*

The identified differences and contradictions in the studied concepts of "psychological self-defense", the category of "psychological protection" and the universal "protection" lead to clarification of the concept of psychological protection, which should include not only internal but also external response to any danger and the model of the category "psychological self-defense" should include as key components aspects: 1) actions; 2) systems; 3) means; 4) norms; 5) a set of measures.

Key words: *psychological security; psychological protection; psychological self-defense; personality; concept; universal.*

Received/Поступила: 15.12. 20.